Buvo perkasta tik viršutinė 35 cm storio jo dalis. Kultūriniame sluoksnyje rasta XVII a. pabaigos – XIX a. žiestų puodų ir lipdytų koklių šukių bei gyvulių kaulų.

The field evaluation of the Anykščiai manor site

In 2007 the UKM excavated 10 trenches and investigated 49.6 m^2 at the Anykščiai manor site. A destroyed cultural layer with 17th–18th-century pot and stove tile sherds was found in a 1.02 m^2 area in the first part of trench 1. There was no cultural layer in the remaining part of the trench or in trenches 2–7 (a total area of 35.8 m^2). 6 sherds of 17th–19th-century thrown pottery were found in the topsoil. A destroyed cultural layer containing 16th–19th-century pot and stove tile (Figs. 1–2) sherds and animal bones was found in trenches 8 and 9 (a total area of 10.5 m^2). A cultural layer of indefinite depth was found at a depth of 35 cm under the turf and topsoil in the end of the trench 9 and in trench 10 (a total area of 2.3 m^2). The upper 35 cm of this layer, which contained late 17th–19th-century pot and stove tile (Fig. 3) sherds and animal bones, was excavated.

Birutė Salatkienė

Kurtuvėnų dvaro sodyba

Kurtuvėnų dvaras istoriniuose šaltiniuose minimas nuo 1498 m. Jis išsilaikė daugiau kaip 500 metų, kol 1940 m. sovietų valdžia dvarą nacionalizavo. Sovietiniais laikais dvaro teritorija priklausė kolūkiui, o 1993 m. balandžio 27 d. centrinė Kurtuvėnų dvaro sodybos dalis buvo priskirta 1992 m. įsikūrusiam Kurtuvėnų regioniniam parkui. Vienas parko tikslų buvo regeneruoti nykstančią dvaro sodybą ir pritaikyti dabarties poreikiams. Nuo 1995 m. joje atliekami archeologiniai tyrimai, padedantys atskleisti dvaro sodybos raidą, jos statinių vietas bei matmenis, materialinės kultūros lygį ir ypatybes.

1995 (*ATL 1994 ir 1995 m.,* V., 1996, p. 204–208), 1998 (*ATL 1998 ir 1999 metais,* V., 2000, p. 375–382) ir 2000 m. (*LIIR*, f. 1, b. 3612) tyrinėta pirmoji oficina ir jos aplinka. Šių tyrinėjimų metu buvo aptiktas dvaro sodybos kultūrinis sluoksnis, datuotas XVI–XIX a. Be to, rasta lipdytos XIII–XIV a. keramikos, leidusios daryti prielaidą, kad Kurtuvėnų dvaras išaugo iš anksčiau čia buvusio bajorkaimio. Kurtuvėnų regioninis parakas, dalyvaujantis PHARE ESS programoje „Parama verslo plėtrai“, parengė projektą „Šiaulių rajono infrastruktūros plėtra Kurtuvėnų buvusio dvaro sodyboje ir prieigose“. 2005 m. šis projektas buvo priimtas ir jo vykdymas finansuotas iš programos lėšų. 2005 m. buvo tyrinėjamas dvaro parkas, parteris ir sodininko namas (*ATL 2005 metais,* V., 2006, p. 182–189). Buvo nustatyti pagrindiniai Pliaterių laikotarpio (XIX a.) parko takų išdėstymo ir įrangos elementai. Ištirta parterio, buvusio tarp dvaro rūmų ir svirno, vieta, nustatytos ten buvusio kelio (rato) vieta, matmenys bei įranga. Ištirti numatomo atstatyti sodininko namo pamatai, patikslintas pastato planas, pamatų įranga. 2006 m. ištirta numatyto tiesti kelio, juosiančio dvaro sodybą iš R, P ir V, trasa bei vaismedžių sodo teritorija (*ATL 2006 metais,* V., 2007, p. 212–218). Buvo nustatytos vietos su kultūriniu sluoksniu, konstatuotas vertingas kultūrinis sluoksnis antrosios oficinos aplinkoje, buvusiame sode. Nuo pat tyrimų pradžios Kurtuvėnų dvaro sodybos tyri-

nėjimų medžiaga buvo publikuojama (B. Salatkienė, Kurtuvėnai – piliakalnis, dvaras, miestelis, *Kurtuva. Kurtuvėnų regioninio parko metraštis,* Šiauliai, 1996, t. 2, p. 15–22; B. Salatkienė, Kurtuvėnų dvaro sodybos tyrinėjimai, *Kurtuva. Kurtuvėnų regioninio parko metraštis. 1999*, Šiauliai, 2000, p. 85–105).

2007 m. toliau tęsti dvaro sodybos rekonstravimo darbai, todėl buvo numatyta ištirti 3 objektus – Pliaterių rūmų terasos, ledainės ir ratinės vietas, o tyrimų eigoje prisidėjo dar vienas – buvusi kalvė. Minėtų objektų tyrimų pobūdis buvo skirtingas, kadangi ir jų rekonstrukcijos nevienodos. Pagal projektą turėjo būti rekonstruotas Pliaterių rūmų terasos akmeninis pamatas, baliustrada ir danga, tačiau žemės darbai terasos plote nenumatyti. Tyrimais buvo būtina nustatyti terasos ribas ir ištirti jos plote esantį kultūrinį sluoksnį. Ledainės ir ratinės tyrimų pobūdis buvo kiek kitoks. Pagal rekonstrukcijos projektą numatyta atidengti, konservuoti ir eksponuoti jų pamatus, norint parodyti dvaro sodybos buvusių statinių vietas. Ledainės ir ratinės vietose tyrimai apsiribojo pamatų ir artimiausios jų aplinkos tyrimu ir fiksavimu. Kalvės pastatą buvo numatyta atstatyti, įrengti vandentiekį ir kanalizaciją, todėl buvo ištirti ne tik sugriuvusios kalvės pamatai, bet ir būsimų vandentiekio ir kanalizacijos trasos.

Kurtuvėnų dvaro sodybos 2007 m. tyrinėjimų metu buvo ištirtas bendras 596 m^2 plotas: 32 perkasa (Pliaterių rūmų terasa) – 372 m^2, 33 perkasa (ledainė) – 51 m^2, 34 perkasa (ratinė) – 109 m^2, 35 perkasa (kalvė) – 53 m^2, vandentiekio ir kanalizacijos trasos šurfai – 11 m^2. 2007 m. tyrinėjimai iš esmės buvo susiję su statiniais, tik vandentiekio ir kanalizacijos trasoje statinių nebuvo.

Pliaterių rūmų terasa. Tyrinėtame plote kultūrinio sluoksnio storis buvo nuo 8 cm (Nagurskių rūmų priebučio vietoje) iki 1,8 m (32 perkasos ŠV gale). Terasos vietoje buvo užfiksuoti 5 statybų etapai. I etapui priklauso ankstyviausias kultūrinio sluoksnio horizontas. Jis buvo užfiksuotas visame tyrinėtame terasos plote 1,2–1,8 m gylyje. Tai buvo 20–30 cm storio pilkos maišytos žemės sluoksnelis. Ploto PR pusėje jo paviršiuje užfiksuotas 5–7 cm storio degėsių sluoksnelis. Jie liko po čia stovėjusio medinio pastato gaisro. Numanomo pastato viduje aptikta molinės krosnies su puodyninių koklių sienomis liekanos ir „žalio“ molio sankaupa su puodyninių koklių duženomis – atlikęs nuo krosnies mūrijimo molis. Ankstyviausias Kurtuvėnų dvaro sodybos pastatas galėjo būti mažiausiai 13x9 m dydžio, medinis, be akmeninių pamatų. Jame buvo sumūryta puodyninių koklių krosnis.

II etapo žemutinis pamatas aptiktas 70–100 cm gylyje. Jis buvo 31 m ilgio, 60–80 cm pločio. Pamatas sukrautas iš stambių 70x65x50 cm, 60x60x50 cm, 50x40x30 cm ir kiek mažesnių akmenų, nesurištų skiediniu (1 pav.). Žemutiniam pastatui priskirtinas kv. 20C‘–B 80 cm gylyje aptiktas akmeninis pamatas, kurio kryptis buvo statmena žemutinio pamato krypčiai. Tai gali būti vidinės sienos pamatas. Žemutinio pamato akmenys buvo suskilę, apdegę, su juodų degėsių žymėmis, išsidėsčiusiais tiesia linija. Visi šie požymiai rodo, kad žemutinis pamatas buvo paklotas mediniam pastatui, kuris sudegė gaisro metu.

III etapo viršutinio pamato akmenys pasirodė 50 cm gylyje perkasos PR gale ir 90 cm gylyje jos ŠV gale, kur natūralus žemės paviršius dėl nuolydžio buvo giliau. Jie buvo sudėti tiesiai ant žemutinio pamato akmenų, norint jį paaukštinti naujai statomiems rūmams. Todėl viršutinio pastato pamatas api-

ma ne tik naujai suklotus, bet ir žemutinio pastato akmenis. Pamato ilgis 29 m, PR gale jis suardytas Nagurskių rūmų pamato, o ŠV gale – Pliaterių rūmų V ventiliacijos kanalo statybos metu (1 pav.). Pamato plotis siekė 70–80 cm. Išlikusios dalies aukštis svyravo nuo 30 iki 80 cm. Akmenys surišti trapiu rusvu kalkių skiediniu, kuriame daug molio ir smėlio priemaišų, o kalkių mažiau.

Iš istorinių šaltinių žinoma, kad iki Pliaterių laikų visi Kurtuvėnų rūmų pastatai buvo mediniai (J. Valužytė, Buvusi Kurtuvėnų dvaro sodyba, *Kurtuva. Kurtuvėnų regioninio parko metraštis*, Šiauliai, 1996, t. 2, p. 5–9). Tai patvirtina viršutinio pamato matmenys, konstrukcija ir akmenų surišimas, tinkamas tik mediniam pastatui. Tyrinėtame plote kitų tam pačiam pastatui priklausiusių pamatų nerasta, todėl apie pastato matmenis ir planą galima pasakyti tik tiek, kad tikėtinas jo ilgis galėjęs būti apie 30 m. Galima daryti prielaidą, kad šiam pastatui priklausė tame pačiame gylyje buvęs 2,8 m pločio, apie 3 m ilgio krosnies pamatas. Tikėtina, kad tai vienos iš krosnių, Kurtuvėnų dvaro inventoriuose minimų nuo XVI a. (J. Valužytė, Buvusi Kurtuvėnų dvaro sodyba, *Kurtuva. Kurtuvėnų regioninio parko metraštis*, Šiauliai, 1996, t. 2, p. 7–9), pamatas.

Sprendžiant pagal stratigrafiją ir žemutinio bei viršutinio pamatų lygyje rastas monetas, šie du pastatai čia stovėję XVII–XVIII a. pradžioje. Žemutiniam pastatui sudegus ant jo pamatų buvo pastatytas naujas.

Koks likimas ištiko ant jų stovėjusį pastatą, nenustatyta. Tačiau šaltiniuose minima, kad Kurtuvėnų dvaras labai nukentėjo Šiaurės karo metais ir 1710–1711 m. maro laikotarpiu. Minima, kad karo metu dvaras buvo visai suniokotas ir iš jo sodybos liko tik vienas pastatas be angų, prie vartų (J. Valužytė, Buvusi Kurtuvėnų dvaro sodyba, *Kurtuva. Kurtuvėnų regioninio parko metraštis*, Šiauliai, 1996, t. 2, p. 7). Gali būti, kad ant viršutinio pamato stovėjęs pastatas buvo sugriautas būtent šios suirutės metu. Pamato lygyje nepastebėta gaisro požymių, todėl toks jo sunykimo būdas atpuola.

1 pav. II ir III Kurtuvėnų dvaro rūmų statybos etapai – viršutinis ir žemutinis pamatai. B. Salatkienės nuotr.

Fig. 1. The second and third stages in the construction of the Kurtuvėnai manor house: the upper and lower foundations.

2 pav. IV Kurtuvėnų dvaro rūmų statybos etapas – Nagurskių rūmų kaminas. B. Salatkienės nuotr.

Fig. 2. The fourth stage in the construction of the Kurtuvėnai manor house: the chimney of the Nagurskis manor house.

3 pav. V Kurtuvėnų dvaro rūmų statybos etapas – Pliaterių rūmų terasos pamatas. B. Salatkienės nuotr.

Fig. 3. The fifth stage in the construction of the Kurtuvėnai manor house: the terrace foundation of the Pliateris manor house.

IV etapui priklauso Nagurskių rūmai. XVIII a. pirmoje pusėje Kurtuvėnų dvarą nusipirkus Nagurskiams, sugriauto ar sugriuvusio viršutinio pastato vietoje buvo pastatyti nauji rūmai, kurie vėliau buvo perstatomi (J. Valužytė, Buvusi Kurtuvėnų dvaro sodyba, *Kurtuva. Kurtuvėnų regioninio parko metraštis*, Šiauliai, 1996, t. 2, p. 8). Tyrimų metu buvo atidengti ir ištirti rūmų PV, PR ir ŠR pamatai, nustatytas pastato planas, matmenys, iš dalies vidaus struktūra. Pirminiai Nagurskių rūmai buvo apie 28 m ilgio (ŠV jų galas suardytas), 11 m pločio. Kiek vėliau jo PR gale pristatytas 5 m priestatas, pailginęs pastatą iki 33 m. Rūmų PV pusėje buvo 6x6 (?) m dydžio priebutis su akmenų mūro pamatu. Pastate būta bent vienos išilginės ir trijų skersinių vidinių sienų. Pastato viduryje būta mūrinio kamino (2 pav.) ir kelių krosnių pamatų.

V etapui skiriami Pliaterių rūmai. 2007 m. buvo numatyta tyrinėti tik buvusių rūmų terasos plotą, siekiant nustatyti tikslius jos matmenis, kad būtų galima ją restauruoti, tačiau tyrinėjimų metu buvo aptikta ir kitų rūmų elementų. Atkastas ir nuvalytas akmenų mūro terasos pamatas (3 pav.). Jo PV siena buvo 36 m ilgio, ŠR – 10,2 m. Išlikusios pamato dalies aukštis R gale – 1 m, V – 2,2 m, plotis – 1 m. Terasos pamatas buvo primūrytas prie Nagurskių rūmų akmeninių pamatų iš išorės. Terasos ŠR pusėje aptiktos 6,5x7 m dydžio galerijos pamato ir grindų liekanos. Dviejose vietose, skersai ir įstrižai terasos, buvo nutiesti Pliaterių rūmų rūsių ventiliacijos kanalai. Vienas jų mūrytas iš plytų, o kitas iš plytų ir betoninių vamzdžių. Jų abiejų angos buvo išvestos į lauką per terasos pamate įrengtus vertikalius ir horizontalius kanalus. Terasos V galas buvo uždaras, ten ji sujungta su rūmų siena. Terasos R galas buvo atviras, nuožulnia plokštuma besijungiantis su oficinos kiemu.

Taigi paaiškėjo, kad Kurtuvėnų dvaro rūmai nuo pat jo sodybos susiformavimo buvo statomi ir perstatomi toje pačioje vietoje, ten pat išlaikant reprezentacinės zonos erdves. Greičiausiai tokį pasirinkimą lėmė vietos reljefas – rūmai stovėjo ant neaukštos kalvelės lėkštais šlaitais, dominuojančios sodybos plote.

Ledainė. Antrasis objektas, numatytas tyrinėti 2007 m., buvo dvaro ledainė. 2007 m. ledainės vietos tyrinėjimų tikslas buvo nustatyti tikslią jos vietą, atkasti ir preparuoti pamatus, nustatyti jų matmenis. Konservuotų pamatų viduje numatyta įrengti gėlyną. Nustatyta, kad ledainė 10x10 m dydžio, sienų plotis 70–90 cm, mūrytos iš stambių akmenų kalkių skiediniu. Sprendžiant iš rusvo kalkių skiedinio su moliu ir mūrijimo būdo, galima daryti prielaidą, kad ledainė statyta Nagurskių laikais arba XIX a. pirmoje pusėje.

Ratinė. Jos pamatus numatyta preparuoti ir eksponuoti. Iš istorinių šaltinių žinoma, kad čia stovėjusio pastato istorija sudėtinga. Nagurskių laikais čia stovėjęs barokinis medinių arklidžių pastatas (projekto autorės architektės R. Smilgevičiūtės informacija), Pliaterių laikais pastatas buvo pertvarkytas šalia arklidės įrengiant ratinę. XX a. pradžioje prie P galo buvo pristatytas priestatas, statmenas išilginei pastato ašiai, ir ten įrengtas garažas (Pliaterių vairuotojo T. Starodomskio žodinė informacija). Pagrindinis ratinės tyrimo tikslas buvo atidengti jos pamatus. Juos preparavus paaiškėjo, kad pastatas buvo keturkampio plano, orientuotas ŠV–PR kryptimi. Preparuotas pastatas buvo 27 m ilgio, 9 m pločio. Galima įžvelgti mažiausiai tris pastato statybos etapus. Ankstyviausiam etapui priskirtina pamatų P dalis. Šioje atkarpoje pamatas sumūrytas iš 2 eilių įvairaus dydžio akmenų, surištų rusvu kalkių skiediniu su moliu. Šis statybos etapas priskirtinas Nagurskių laikų arklidės pastatui, kadangi skiedinys ir mūrijimo būdas analogiškas Nagurskių laikotarpio rūmų ir ledainės pamatams. Antrasis etapas – tai Pliaterių laikų rekonstrukcijoms priskirtinas akmenų grindinys prie pastato V sienos, arklidę pritaikant ratinei. Trečiasis etapas buvo priestato, pastatyto ratinės ŠR pusėje, statybos, įrengiant ten gyvenamas patalpas.

Kalvė, vandentiekio ir kanalizacijos trasa. Kalvė buvo pastatyta dvaro sodybos P dalyje, dauboje, ant dabartinio tvenkinio kranto. Numačius rekonstruoti kalvės pastatą, nutiesti vandentiekio ir kanalizacijos trasas, reikėjo atlikti archeologinius tyrimus pastato aplinkoje. Vandentiekio ir kanalizacijos trasose (šurfai 1V–4V ir 9V–11V) archeologiniu požiūriu vertingų objektų ir intensyvaus kultūrinio sluoksnio neaptikta. Žmonių veiklos rezultatus tyrinėtame plote rodė tik kalvelės, ant kurios dabar įrengtas gręžinys, paaukštinimas, supilant čia žemes iš kasamų tvenkinių.

Tiriant kalvės aplinką buvo atidengti jos pamatai, padaryti vidinio ploto pjūviai. Pastatas buvęs stačiakampio plano, su akmenų mūro pamatais. Jo viduryje išlikusi apatinė plytų mūro kamino dalis, skyrusi pastatą į dvi dalis. R dalyje buvo kalvė, o V, už kamino – vienos patalpos kalvio butas. Be to, nustatyta, kad po akmeniniais kalvės pamatais susikaupęs degėsių, o giliau – rudos maišytos žemės sluoksnis. Buvo padaryta išvada, kad kalvė buvo bent vieną kartą perstatyta. Yra išlikusi informacija, kad ši kalvė statyta 1910 m. (architektės R. Smilgevičiūtės informacija), tačiau 2007 m. tyrimai parodė, kad kalvės čia būta ir anksčiau. Degėsių ir šlako sankaupa kalvės PV kampe rodo, kad greičiausiai čia buvo senosios kalvės žaizdras. Viršutinės kalvės Š pamatas taip pat pastatytas ant degėsių

sluoksnio, kuris traktuotinas kaip ankstesnės kalvės liekana. Apatinės kalvės griuvenose rasta plokščių ir olandiškų čerpių nuolaužų, todėl gali būti, kad ji buvo su čerpių stogu. Beje, plokščiosios čerpės datuojamos XVI–XVII a., o olandiškosios naudotos nuo XVIII a. (D. Luchtanienė, Čerpių chronologijos ir tipologijos problema, *Kultūros paminklai*, V., 2000, t. 7, p. 69–72), todėl gali būti, kad kalvė čia buvo ilgą laiką ir ji perstatyta daugiau nei du kartus.

Radiniai. 2007 m. iš viso buvo surinktas 4091 radinys: 777 keramikos, 1587 koklių, 304 čerpių, 496 stiklo, 336 metalinių ir kitų dirbinių, 591 kaulų vienetai. Iš jų 165 įtraukti į radinių sąrašą. Tenka pastebėti, kad dauguma radinių tipų, rastų 2007 m., buvo jau žinomi iš ankstesnių metų tyrinėjimų.

32 perkasos (Pliaterių rūmų terasoje) velėnoje ir 10–20 cm gylyje buvo aptikta daug radinių – labai daug sovietinio laikotarpio šiukšlių – butelių stiklų, plytų ir plytgalių, šiferio gabalų, plastikinių dangtelių, žemės ūkio mašinų detalių, vinių ir kt. Tačiau kartu su paskutiniaisiais dešimtmečiais susikaupusiomis atliekomis buvo randama ir senesnių laikotarpių radinių. Tai buvo storasienė ir glazūruota keramika, porcelianinių ir stiklinių indų šukės, puodyninių ir plokštinių koklių fragmentai, labai plono langų stiklo šukės, aptrauktos patina. Perkasos ŠV gale šiame gylyje aptikta labai daug olandiškų čerpių fragmentų. Paminėtini tokie radiniai: stiklinio rankų darbo indo dalis, porcelianinė padažinė, labai plono stiklo buteliuko dugnas, renesansinis glazūruotas koklis, Rusijos XIX a. moneta.

20–30 cm sluoksnyje buvo randami tokių pačių tipų radiniai kaip ir 10–20 cm gylyje, taip pat susimaišę įvairių laikotarpių dirbiniai. Pažymėtini: 1 Švedijos erė, kaldinta 1668 m., reljefiniu raštu puošta ąsočio šukė, porcelianinės lėkštės kraštelis, polichrominio koklio fragmentas.

30–60 cm gylyje aptikti radiniai kiek skyrėsi nuo arčiau žemės paviršiaus buvusiuose sluoksniuose. Statybų metu kasant griovius pamatams iš gilesnių sluoksnių su žemėmis buvo išmetami ir jose buvę archeologiniai radiniai, tuometinės atliekos ir šiukšlės, tačiau dalis jų liko savo vietose. 30–60 cm gylyje aptikta kur kas daugiau storasienės keramikos, plonų mažų kaltinių vinių, glazūruotos keramikos. Beveik neberasta porceliano, gerokai mažiau olandiškų čerpių. Iš šio sluoksnio radinių paminėtinos molinės (grindų?) plytelės, glazūruotos čerpės fragmentas, du plonasienių žiestų puodelių dugnai, kaltinė vinis, metalinė dėžutė, tamsaus lango stiklo šukė, nupjauta smailiu kampu su rėmo atspaudu.

60–150 cm gylyje ankstyviausio 32 perkasos kultūrinio sluoksnio horizonte surinkti radiniai gana ryškiai skyrėsi nuo mažesnio gylio radinių. Šiame gylyje aiškiai dominuoja storasienė keramika, glazūruotos aptikta mažai. Dar labiau skiriasi puodyninių ir plokštinių koklių santykis – šiame gylyje dauguma rastų koklių buvo puodyniniai, plokštinių labai nedaug. Didžiausia puodyninių koklių dalis buvo surinkta krosnies vietoje, tai ir nulėmė tokį koklių tipų santykį. Rastas tik vienas čerpės fragmentas, kur kas mažiau langų stiklo ir stiklinių indų šukių, tačiau gausiau gyvulių kaulų. Krosnies vietoje rasta ir molio luitų iš jos sienų, tinko gabalas su atsispaudusiomis netašyto rąsto žymėmis, kalkėmis baltinto tinko fragmentų. Krosnies vietoje buvo atrastas molinis degtas dirbinys, kurio paskirties nustatyti nepavyko. Jis pleišto formos, galima spėti, kad naudotas mūrijant krosnį. Pirmą kartą Kurtuvėnų dvare rasta karnizinių koklių

su žmogaus ir arklio figūrėlėmis. Kituose tyrinėtuose objektuose radinių tipai buvo tokie patys kaip ir rūmų vietoje, tik ledainės, ratinės ir kalvės aplinkoje archeologinių radinių kur kas mažiau.

Plytų, jų didesnių ir mažesnių fragmentų bei trupinių ir tyrinėtame plote buvo gausu. Rastos plytos buvo dviejų standartų. Didelių – 30x15,5x7,5 cm – plytų rasta kalvės aplinkoje. Iš tokių plytų mūrytas ir kalvės kaminas. Kaip buvo nustatyta 1998 m. tyrimais, tai XVIII a. pabaigoje vietoje gamintos plytos, naudotos bažnyčios statybai ir dvaro trobesiams (B. Salatkienė, Kurtuvėnų dvaro sodybos tyrinėjimai, *Kurtuva*. *Kurtuvėnų regioninio parko metraštis*, Šiauliai, 1999, t. 5, p. 95). Gali būti, kad kalvės kaminas sumūrytas iš senesnio nugriauto pastato plytų. Kitos plytos buvo mažesnės, 27x13x6,5 cm dydžio, taip pat žinomos iš ankstesnių tyrimų. Tokios plytos gamintos Pliaterių laikų dvaro plytinėje.

2007 m. rasta daugiau čerpių tipų nei ankstesniais metais. Tai buvo kelių tipų plokščiosios ir olandiškos čerpės. Vienos plokščiosios čerpės buvo didelio formato (nerasta nė vienos sveikos čerpės, tad jų dydis nenustatytas), prastai degtos, su pirštų braukomis išorinėje pusėje. Tokių čerpių rasta tik apatinėje kalvėje. Kito tipo plokščiosios čerpės buvo siauresnės, suapvalintu galu, kur kas geresnės kokybės. Jų rasta 32 ir 33 perkasose, 20–30 cm gylyje. Jos visos su prilipusiu skiediniu, jau buvusios sumūrytos į mūrą, dėl to neaišku, kurio pastato stogui jos naudotos. Plokščiosios čerpės datuojamos XVI–XVII a. pradžia (D. Luchtanienė, Čerpių chronologijos ir tipologijos problema, *Kultūros paminklai*, V., 2000, t. 7, p. 69–72). 60 cm gylyje rasta raudonos storos plokščiosios banguotos čerpės fragmentas. Daugiausia rasta olandiško tipo S raidės formos skerspjūvio čerpių, Lietuvoje žinomų nuo XVII a. Jos visos rastos 10–40 cm gylyje. Viršutinio pamato aplinkoje 60 cm gylyje rastas glazūruotos čerpės fragmentas žvyniniu paviršiumi.

Langų stiklo fragmentai skyrėsi storiu ir patinos spalva. Ploniausias 1,5–2 mm stiklas apsitraukęs stora tamsiai žalia patina. Tai yra seniausias Kurtuvėnų sodybos stiklas, o pirmosios žinios apie jį siekia 1597 m., kai dvaro inventoriuje paminėti įstiklinti langai (J. Valužytė, Buvusi Kurtuvėnų dvaro sodyba, *Kurtuva. Kurtuvėnų regioninio parko metraštis*, Šiauliai, 1996, t. 2, p. 5). Tokio stiklo rasta labai daug nuo pačių ankstyvųjų sluoksnių iki žemės paviršiaus. Išsiskiria vienas tamsaus lango stiklo fragmentas, kurio kampas buvo ne status, o smailas. Ant stiklo atsispaudęs rėmo atspaudas. Žinoma, tai aiškiai dekoratyvinio lango ar durų stiklo fragmentas.

Kadangi tyrinėtas pastatų vidus ir aplinka, tai surasta nemaža skiedinio. Seniausias šviesiai rusvas skiedinys užfiksuotas viršutinio pastato pamatuose. Jis minkštas ir trapus, sumaišytas iš molio, smėlio ir kalkių mišinio. Nagurskių rūmų statybos laikotarpio skiedinyje daugiau kalkių, jis gelsvas, kietokas. Pliaterių rūmai statyti skiediniui jau naudojant cementą ir cementinius vamzdžius.

Ankstyviausio pastato vietoje rasta sienų tinko. Vienas gabaliukas yra iš apvalių rąstų sienos, tai rodo jo pjūvis. Rasti keli gelsvi, be ornamentų vidinių sienų tinko, dažyto kalkėmis, gabaliukai.

Rasta keletas molinių plytelių, kurios galėjo būti naudotos grindų dangai. 10–20 cm gylyje rastos šviesiai geltonos plytelės su Rygos fabriko firminiais ženklais vokiečių ir rusų kalbomis, sietinos su Pliaterių rūmų laikotarpiu.

Viena gausiausių radinių grupių 2007 m. buvo kokliai. Kaip ir ankstesniais metais buvo

rasta puodyninių, plokštinių ir karnizinių koklių fragmentų bei karūnėlių. Labai daug puodyninių koklių fragmentų rasta ankstyviausio pastato krosnies vietoje, tačiau jų nuolaužos mėtosi po visą dvaro sodybos teritoriją ir randamos visuose kultūrinio sluoksnio horizontuose. 2007 m. buvo rasti tie patys puodyninių koklių tipai kaip ir kiekvienais metais – kryžmine (kryžine) ir keturkampe anga. Archaiškiausiais laikomi puodyniniai kokliai su kryžmine anga, datuojami XV a. Nuo XVI a. vidurio juos pakeičia dubeniniai (A. Kuncevičius, *Lietuvos viduramžių archeologija*, V., 2005, p. 148). Puodyniniai kokliai su keturkampe anga Lietuvoje žinomi nuo XIV a. (J. Meilūnienė, Būdingesni LDM rinkiniuose saugomų XV–XVII a. pirmosios pusės koklių tipai, dekoro motyvai, stilistika*, Lietuvos dailės muziejaus metraštis*, V., 2005, t. VI, p. 104), o Kurtuvėnuose siejami su dvaro sodybos pradiniu laikotarpiu, XV a. pabaiga – XVI a. pradžia.

Rasta ir dubeninių koklių, deja, jų fragmentai rasti ledainės vietoje, žemės paviršiuje, išmesti kaip šiukšlės ir negali būti siejami su jokiu pastatu. Tai buvo keturkampės formos kokliai su dubenėliu viduryje.

Plokštinių (frontalinių) koklių, o ypač jų kaklelių fragmentų rasta labai daug. Tarp jų buvo reljefinių ir lygiu paviršiumi, glazūruotų ir be glazūros. Pastebėta, kad vienodo dydžio ir ornamento renesansinių koklių su atkraštėmis būta ir glazūruotų, ir be glazūros. Galima daryti prielaidą, kad pagal paplitusias matricas jie galėjo būti gaminami ir vietoje. Koklių glazūra labai įvairių spalvų – balta, kelių atspalvių žalia, ruda, mėlyna, gelsva. Pirmą kartą Kurtuvėnuose rasta polichrominio koklio, puošto augaliniu ornamentu ir dengto šiurkščia glazūra, fragmentas. Be to, pirmą kartą rastas koklis su monograma ir data „NR, W, B, [16] 95“ (4 pav.). Rastas nedidelis koklio fragmentas su heraldiniais ženklais.

Išsiskiria du karniziniai kokliai su arklio galvos (5 pav.) ir žmogaus figūrėle (6 pav.). Kokliai puošti reljefiniu augaliniu ornamentu, dengti žalia glazūra, su atkraščiu. Jie priskirtini renesansiniam koklių tipui, naudotam iki XVII a. vidurio. Kiti taip pat reljefiniai ir dengti šviesia mėlyna ir žalia glazūra kokliai be atkraščio yra vėlyvesni.

Didžiausią buities daiktų grupę sudaro molinių žiestų puodų šukės. Iš viso rasta šukių, daugiausiai šonų fragmentų, tačiau nemaža kraštelių ir dugnų. Rastos šukės buvo storasienių, plonasienių oksidacinio ir redukcinio degimo, glazūruotų, fajansinių ir porcelianinių indų fragmentai.

Storasienė keramika Kurtuvėnuose labai dažnas radinys. Pagal molio masę ir spalvą iš-

0 5 cm

4 pav. Koklis su monograma „NR“ ir data „[16]95“. B. Salatkienės nuotr.

Fig. 4. A stove tile with the monogram 'NR' and the date '[16]95'.

0 5 cm

5 pav. Karnizinis koklis su arklio galva. B. Salatkienės nuotr.

Fig. 5. A trim stove tile with a horse's head.

0 5 cm

6 pav. Karnizinis koklis su žmogaus figūrėle. B. Salatkienės nuotr.

Fig. 6. A trim stove tile with a human figure.

siskiria juodi ir rusvi puodai. Tai daugiausia puodynės storomis sienomis, plačia anga, išgaubtais šonais. Jų kakleliai trumpi, atriesti, retas kuris puoštas įkartomis ar štampeliais. Storasienė keramika dominuoja tarp gilesnių nei 60 cm sluoksnių radinių.

Gausiausiai rasta žiestų glazūruotų indų šukių – puodynių su ąsomis, puodelių, dubenų, lėkščių. Jų dydis ir forma skiriasi, tačiau visų molio masė tanki, be priemaišų, jie gerai išdegti, dengti žalsva, rusva, žalia, balta glazūra. Daugiausia rasta tokių glazūruotų indų šukių, pagal kurias negalima nustatyti indo tipo. Iš visų glazūruotų indų išsiskiria keli retesni radiniai. Tai dviejų plonasienių puodelių dugnai ir trys keptuvės kojelės bei dvi rankenėlės.

Rasta ir porcelianinių indų šukių, dauguma jų buvo iki 30 cm gylyje. Pažymėtina, kad kiekvienais metais randama jau žinomų porcelianinių lėkščių bei arbatos servizo šukių. Toks buvo porcelianinis lėkštės kraštelis su barokiniu ornamentu ir indelio su mėlynu augaliniu ornamentu šukė. Šių indų randama beveik kasmet, tarsi sudaužyti servizai būtų išmėtyti po visą dvaro sodybą.

Pažymėtina, kad 2007 m. rasta nemažai stiklinių indų – ornamentuotų taurių ir indelių kraštelių. Fragmentai smulkūs, su stora patina, tačiau ir iš jų matyti, kad tai būta prabangių stalo indų.

Iš buities daiktų dar reikėtų paminėti įvairių stiklinių butelių šukes. Tarp jų buvo rankų darbo tamsaus stiklo butelių ir stiklinių indų šukių, apsitraukusių patina, todėl skirtinių XVII–XVIII a., tačiau rasta ir skaidraus stiklo įvairaus dydžio buteliukų iš XIX–XX a.

Vienas dažnesnių radinių buvo geležinės kaltinės vinys. Vienos jų labai smulkios, plonos, o kitos labai stambios, greičiausiai naudotos statybose.

2007 m. tyrinėjimų metu rasta nemaža gyvulių kaulų ir dantų. Tai stambių ir smulkių raguočių, kiaulių, paukščių kaulai, žandikauliai su dantimis ir paskiri dantys.

Kurtuvėnų dvaro sodyboje monetos yra retas radinys, tačiau 2007 m. jų rasta net 5. Tai Žygimanto Augusto 1545–1566 m. laikotarpio pusgrašis; Rygos Kristinos 1635–1654 m. laikotarpio biloninis šilingas, Švedijos Karolio XI 1668 m. 1 erė; Jono Kazimiero 1660 m. šilingas ir Rusijos 1842 m. ½ kapeikos. Monetas nustatė LNM numizmatas E. Remecas.

2007 m. radiniai panašūs į ankstesnių tyrinėjimų radinius tipologiniu ir chronologiniu požiūriu, tačiau įvairovės ir vertės požiūriu šie metai gerokai praturtino Kurtuvėnų dvaro materialinės kultūros sritį. Tai monetos, kokliai su monogramomis ir heraldiniais ženklais ir kt. Seniausiais radiniais laikytini puodyniniai kokliai keturkampe anga ir redukcinio degimo storasienė keramika, datuojami XV a. pabaiga – XVI a. pradžia. Vėlyviausias yra šiuolaikinis langų stiklas, stiklinių butelių šukės, sovietinio laikotarpio porceliano indų šukės. Todėl 2007 m. radiniai telpa į ankstesnių tyrinėjimų nustatytas Kurtuvėnų dvaro sodybos chronologines ribas – XV–XX a.

The Kurtuvėnai manor house

The Kurtuvėnai manor has been mentioned in historical sources since 1498. Since 1993 the central part of the Kurtuvėnai manor house has been attached to the Kurtuvėnai regional park. Since 1995 archaeological investigations have been conducted at the Kurtuvėnai manor. In 2007 4 objects were excavated: the terrace of the Pliateris manor house, the icehouse, the coach house, and the forge as well as the future water main and sewer line routes. A total area of 596 m^2 was excavated in 2007: 372 m^2 on the terrace of the Pliateris manor house, 51 m^2 at the icehouse, 109 m^2 at the coach house, and 53 m^2 at the forge. Test pits with a total area of 11 m^2 were excavated at sites on the water main and sewer line route.

An 0.8–1.8 m thick cultural layer, which contained the foundations of the manor house and in which 5 stages are distinguished, was discovered on the terrace of the Pliateris manor house. The earliest stage, which contained the remains of a clay stove decorated with 'pot-shaped' stove tiles (Topfkachel), dates to the 16th century. The foundations of the second and third stages (Fig. 1) date to the 17th – early 18th century. The Nagurskis manor house built in the first half of the 18th century (Fig. 2) belongs to the fourth stage. The manor house remains from the last or fifth stage are assigned to the Pliateris family and date to the 19th century. Only the foundations of the icehouse, coach house, and forge were unearthed.

In 2007 a total of 4091 finds were collected: 777 pottery sherds, 1587 stove tile sherds, 304 roof tile sherds, 496 glass shards, 336 metal and other artefacts, and 591 bone fragments. The most interesting of them are the stove tiles (Figs. 4–6) and the 5 16th–19th-century coins.

Andrius Vaicekauskas

Alantos dvarvietės teritorija

2007 m. buvo atlikti archeologiniai žvalgomieji tyrinėjimai Alantos dvarvietės (Molėtų r.) teritorijos ŠR dalyje, Virintos upės P pakrantėje, numatomo tvarkyti paplūdimio vietoje. Čia ištirti 5 bendro 17,4 m^2 ploto archeologiniai šurfai, po velėna aptiktas 20–85 cm storio dirvožemio horizontas. Archeologiškai vertingo kultūrinio sluoksnio ir archeologinių radinių neaptikta.

Atlikus archeologinius žvalgomuosius tyrinėjimus, papildomai buvo žvalgyta dvarvietės teritorija, apžiūrint žemės paviršių, gyventojų judintos žemės vietas, natūralias atodangas, apklausiant vietinius gyventojus.

Dvarvietės teritorijos PR dalyje, ant mišku apaugusio šlaito, Virintos upės V pakrantėje, buvo aptikta vietinės mokyklos mokinių iškasta apie 1,5x1,5 m dydžio ir apie 1,2 m gylio duobė, apdengta medžių šakomis. Duobės koordinatės LKS–94 sistemoje X=6135699, Y=0583837. Šalia duobės, iš jos iškastose žemėse rasta XVI a. pabaigos – XVII a. koklių ir puodų šukių. Šie kalvos, kurios viršuje buvo Alantos dvarvietė, šlaite aptikti radiniai greičiausiai susimaišė su žemėmis nuo kalvos viršaus pilant sudaužytų puodų ir koklių šukes.

The grounds of the Alanta manor site

In 2007 a field evaluation was conducted in the NE part of the grounds of the Alanta manor site (East Lithuania, Molėtai district), on the S bank of the river Virinta, and at the beach site that is planned to be put in order. After excavating 5 test pits (a total area of 17.4 m^2), no cultural layer or finds were discovered. During